

Міністерство освіти і науки України
Гуманітарно-педагогічний коледж
Мукачівського державного університету

**Методичні рекомендації
щодо специфіки роботи соціального педагога в
інклюзивному середовищі школи**

Мукачево 2019

УДК 37.013.42:37.043.2-056.2/.3(083.13)

Розглянуто та рекомендовано до друку Науково-методичною радою Мукачівського державного університету (протокол № 9 від 24 квітня 2019 р.)

Схвалено та затверджено на засіданні предметної комісії педагогіки, психології та фізичного виховання (протокол №8 від 18 квітня 2019 р.)

Укладач:

Мішкулинець О.О., кандидат психологічних наук, викладач психолого-педагогічних дисциплін гуманітарно-педагогічного коледжу МДУ.

Рецензенти:

Кушнір І.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник освіти України, директор гуманітарно-педагогічного коледжу МДУ.

Тягур В.М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти МДУ, заступник директора по навчальній роботі гуманітарно-педагогічного коледжу МДУ.

Методичні рекомендації щодо специфіки роботи соціального педагога в інклюзивному середовищі школи / укладач: О.О. Мішкулинець. – Мукачево, 2019. – 55 с.

В методичних рекомендаціях окреслено сутність інклюзивного навчання та розкрито значення соціального педагога в інклюзивному середовищі, специфіку організації освітнього процесу для дітей з особливими потребами в закладі загальної середньої освіти. Окреслені знання та уміння, якими повинен володіти соціальний педагог, визначено його види діяльності та функції в умовах роботи в інклюзивному середовищі.

Рекомендації можуть бути використані студентами педагогічних коледжів, викладачами психолого-педагогічних дисциплін, соціальними педагогами.

©ГПК МДУ, 2019

ЗМІСТ

Передмова.....	4
I. Інклюзивне навчання як напрям забезпечення рівного доступу дітей до освіти.....	6
1.1. Сутність інклюзивного навчання	6
1.2. Діти з особливими освітніми потребами.....	11
II. Професійна діяльність соціального педагога в інклюзивному середовищі.....	15
2.1. Роль соціального педагога у роботі з дітьми з особливими потребами.....	15
2.2. Система роботи соціального педагога інклюзивної школи.....	24
2.3. Технології соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти.....	31
Висновки.....	52
Список використаних джерел.....	53

ПЕРЕДМОВА

У процесі демократизації нашого суспільства неабиякого поширення набули ідеї гуманізації освіти. На зміну державоцентриській освітній системі приходять, так звана, дитиноцентриська система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, задоволення її потреб.

Нажаль, в останні роки незмінно зростає кількість дітей і особливими освітніми потребами. Тому розбудова національної школи в Україні зумовлює новий підхід до спеціальної освіти. Важливого теоретико-практичного значення набуває проблема інклюзивного навчання, що передбачає спільне перебування дітей з особливими освітніми потребами з їхніми здоровими однолітками.

Радикальним кроком є внесення змін, необхідних для успішного навчання таких дітей, адже ідея інклюзії базується не на спеціальній освіті, а на ефективному навчанні всіх дітей.

В сучасному суспільстві основними факторами соціалізації дітей з особливими освітніми потребами є інститути соціального виховання, одне з пріоритетних місць серед яких належить закладу загальної середньої освіти.

Варто наголосити, що провідним завданням соціального виховання в закладах освіти є створення оптимальних умов для повноцінного розвитку особистості. Проте, процес соціалізації може ускладнюватися певними проблемами, зокрема у взаємодії з однолітками, вчителями, батьками, адаптації до вимог закладу освіти, проблемами з усвідомленням та розумінням власного «Я-образу»,

неуспішністю, тому важливою є діяльність соціального педагога.

Для оптимального включення дитини в інклюзивне освітнє середовище з метою повноцінного розвитку і працює соціальний педагог, основне завдання якого полягає у спрямуванні позитивних впливів середовища на соціальне виховання учнів.

Для успішної соціально-педагогічної діяльності з дитиною з обмеженими можливостями соціальний педагог повинен володіти глибокими й різнобічними знаннями. У зв'язку з цим йому необхідні, по-перше, знання про особливості розвитку людини як особистості; по-друге, знання про основні тенденції суспільного розвитку й вимоги, що надає суспільство до людини.

Отже, діяльність соціального педагога в інклюзивному освітньому просторі є надзвичайно важливою справою, адже він допомагає адаптуватися дітям з особливостями у розвитку в умовах закладу загальної середньої освіти та є головним реалізатором цієї моделі навчання.

I. Інклюзивне навчання як напрям забезпечення рівного доступу дітей до освіти.

1.1. Сутність інклюзивного навчання.

Інклюзивне навчання є одним із основних напрямів реформування системи освіти в багатьох країнах світу, мета якого – реалізація права на освіту осіб з особливими освітніми потребами (далі – осіб з ООП) без дискримінації. В основі трансформації системи освіти і розвитку інклюзивного навчання лежать, перш за все, правові акти – конвенції, декларації – провідних міжнародних організацій: Організації Об'єднаних Націй (ООН), ЮНЕСКО та ін.

Сучасне міжнародне законодавство визнає право осіб з ООП, які традиційно розглядалися як одержувачі соціальної допомоги, суб'єктами права, які мають право на освіту на засадах рівних можливостей. Такі документи, як Загальна Декларація прав людини, Конвенція про боротьбу з дискримінацією, Конвенція про права дитини, Всесвітня декларація «Освіта для всіх», Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю, Саламанкська декларація і рамки дій, Дакарські рамки дій «Освіта для всіх»: виконання наших загальних зобов'язань передбачають заходи, що свідчать про зростання розуміння і обізнаності про права осіб з ООП на освіту.

Визнання інклюзії як ключової передумови для забезпечення права на освіту активізувалось впродовж останніх років і закріплене в Конвенції про права осіб з інвалідністю – першому обов'язковому для всіх держав до

виконання документі, що містить концепцію інклюзивної освіти.

Концепція розвитку інклюзивної освіти, спрямована на виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів та на розробку механізмів впровадження інклюзивної освіти.

Метою концепції є діяльність, спрямована на:

- формування нової філософії суспільства – позитивного ставлення до дітей та особистостям з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю;
- створення умов для реалізації державної політики забезпечення конституційних прав і гарантій дітям з особливими освітніми потребами;
- удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку через впровадження інноваційних технологій, а саме інклюзивного навчання з використанням адаптованого міжнародного досвіду.

Сутністю інклюзивної освіти є право дитини на навчання в загальноосвітній школі, в якій йому повинна забезпечитися необхідна підтримка правильного розвитку і відповідне толерантне ставлення. А оскільки масові школи до цього не пристосовані, потрібно провести реструктуризацію всієї системи шкільної освіти, розширення практики і політики рівних можливостей.

Під інклюзивним підходом розуміють створення таких умов, за яких усі учні мають однаковий доступ до освіти, однакові можливості отримати досвід, знання та подолати упереджене ставлення до тих, хто має «особливі потреби». Розвиток і функціонування системи спеціальної освіти в державі завжди вважалися проявом турботи про дітей з особливими освітніми потребами.

Однак у більшості розвинених країн світу таке бачення системи освіти дітей, які потребують корекції

фізичного та (або) розумового розвитку, почало поступово змінюватися. Знання про потреби таких дітей, педагогічний досвід роботи з ними, відповідно обладнані приміщення – все це й досі має велике значення, проте сегрегація (політика примусового відокремлення будь-якої групи населення) учнів наразі розглядається як неприйнятна та така, що порушує право дитини на освіту.

Інклюзивна освіта має пріоритетне значення для забезпечення якісної освіти усіх дітей, у тому числі дітей з ООП, а також для побудови інклюзивного суспільства. Інклюзивне навчання слід розуміти як:

а) фундаментальне право усіх дітей з особливими освітніми потребами. Причому важливо, що це право належить кожній конкретній дитині, а не батькам чи опікунам. Зокрема, при виборі закладу та форми освіти батьки мають керуватись потребами та можливостями дитини, а не власними інтересами;

б) принцип забезпечення благополуччя дітей, поваги до їхньої гідності та самостійності, визнання індивідуальних особливостей дітей та їхньої спроможності до ефективної участі в суспільному житті;

в) засіб реалізації інших прав. Це першочерговий засіб, за допомогою якого особи з особливими потребами реалізують своє право на працевлаштування та повноправну участь у житті своїх громад. Це також основний засіб для побудови інклюзивних суспільств;

г) результат удосконалення державної політики у сфері освіти разом з відповідними змінами у практиці роботи закладів загальної освіти з метою створення відповідних умов для навчання усіх учнів.

Важливо розуміти відмінності між поняттями виключення, сегрегації, інтеграції та інклюзії. **«Виключення»** має місце, коли учнів у будь-який спосіб,

прямо чи опосередковано, позбавляють доступу до освіти або відмовляють у такому доступі.

«**Сегрегація**» – це ситуація, у якій діти з ООП отримують освіту у відокремлених закладах (установах), пристосованих до різних або до певного виду порушень розвитку дітей, в ізоляції від інших дітей.

«**Інтеграція**» – це процес влаштування дітей з ООП в існуючі загальноосвітні навчальні заклади з розумінням того, що діти з ООП зможуть пристосуватися до стандартизованих вимог таких закладів.

«**Інклюзія**» передбачає процес системних реформ, що охоплюють модифікацію змісту, методів викладання, підходів, структур та стратегій освіти.

Розглянемо базові цінності, на яких ґрунтується інклюзивна освіта:

- Кожна дитина – особистість.
- Навчатися можуть усі – нездібних дітей немає.
 - Кожна дитина має унікальні здібності, особливості та інтереси.
- Заборона на дискримінацію в будь-якій формі.
- Право кожної людини на участь у житті суспільства, у тому числі людей з особливими потребами.
 - Терпимість один до одного: готовність жити разом у світі один з одним; прийняття людей з їхніми індивідуальними відмінностями.
- Виховання в дусі толерантності як «гармонія в розмаїтті».

Створення інклюзивного середовища, в якому всі діти мають можливість брати активну участь в освітньому процесі, одержувати якісну освіту та успішно інтегруватись у суспільство, є одним із ключових пріоритетів ЮНЕСКО (Програма «Освіта для всіх»). ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як процес врахування і відповіді на різноманітні освітні потреби учнів шляхом забезпечення їхньої участі в навчанні,

культурних заходах і житті громади, зменшення випадків виключення в освіті.

Інклюзивне навчання – це спосіб отримання освіти, при якому діти з ООП навчаються в загальноосвітньому середовищі разом зі своїми однолітками за місцем свого проживання, що є альтернативою інтернатній системі, де вони утримуються та навчаються окремо від інших дітей, або індивідуальному навчанню.

Проте, питання інклюзії варто розглядати не тільки в аспекті створення доступного освітнього середовища для дітей з ООП. Інклюзивна освіта в широкому сенсі передбачає створення рівних можливостей для усіх категорій дітей в Україні, які знаходяться в ситуації можливого виключення чи сегрегації.

Кожна дитина має відчувати себе повноцінним і активним учасником освітнього процесу – і це головне завдання інклюзії. Таке розуміння інклюзії відповідає концепції Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Школа, дружня до дитини» – це школа, в якій створюється середовище якісного та ефективного навчання з відповідними фізичними умовами, політикою і послугами.

Згідно з концепцією ЮНІСЕФ «Школа, дружня до дитини»:

- виявляє виключених з групи дітей й долучає їх до освіти;
- визнає право на освіту кожної дитини;
- сприяє дотриманню прав і благополуччя кожної дитини;
- надає обов'язкову безкоштовну освіту, доступну для дітей з групи ризику;
- поважає відмінності і забезпечує рівноправність в освіті для всіх дітей;

- відповідає індивідуальним потребам дитини в освітньому процесі, а також гендерному, етнічному, релігійному і соціальному розмаїттю.

Інша міжнародна організація наголошує на тому, що основним принципом інклюзивної школи є право всіх дітей вчитися разом, незалежно від особливостей або відмінностей між ними. Інклюзивні школи повинні визнавати багатоманітність освітніх потреб й відповідати на потреби учнів.

Організація економічної співпраці і розвитку (ОЕСР) зазначає, що з метою адекватного підходу до дітей з ООП необхідно виділити додаткові ресурси для підтримки освіти в тому випадку, коли в учнів виникають труднощі в доступі до освіти.

В основі інклюзивного навчання – ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей та забезпечує однаково позитивне ставлення до кожної з них. Інклюзивне навчання також можна трактувати як створення таких умов, за яких усі учасники освітнього процесу мають рівний доступ до освіти. Реформування освітньої системи України передбачає трансформаційні зміни в освітньому процесі.

1.2. Діти з особливими освітніми потребами.

Найактуальнішим питанням сьогоденної системи освіти є інклюзивна освіта для дітей з обмеженими функціональними можливостями та особливими потребами у єдиному освітньому просторі. Кожна країна має свій досвід спеціального навчання таких дітей, пройшовши різний шлях від інтеграції до інклюзії.

Загалом, поняття «діти з особливими освітніми потребами» охоплює всіх дітей (вихованців, учнів), чії освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми.

Загальноприйняте тлумачення терміну «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку.

Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих дітей та дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків тощо). Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку. Вочевидь, прийнятним є визначення, за яким до дітей з особливими потребами відносять дітей-інвалідів, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами та обдарованих дітей.

Якщо говорити про те, яку категорію дітей слід вважати «з особливими освітніми потребами», можна визначити такі категорії: «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «діти з особливостями психофізичного розвитку», «діти з інвалідністю».

Логічно обґрунтованим видається визначення, яке дає знаний французький вчений: «Особливі освітні потреби це термін, який використовується стосовно осіб, чия соціальна, фізична або емоційна особливість потребує спеціальної уваги та послуг, надається можливість розвинути свій потенціал».

До їх числа входять діти, які мають як виняткові здібності або талани, так і діти з фізичними, психічними, соціальними відмінностями. Найбільш поширене та прийнятне стандартне визначення „особливих потреб”, зокрема в країнах Європейської Спільноти, подано в Міжнародній класифікації стандартів освіти (International Standart Classification of Education): „Особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових

ресурсів. Додатковими ресурсами можуть бути: персонал (для надання допомоги у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, в тому числі допоміжні та корекційні); фінансові (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг)”.

У довідковій літературі обдарованість визначається комплексом задатків і здібностей, які потенційно за сприятливих умов дають змогу досягти значних успіхів у певному виді діяльності чи діяльностей. У шкільному віці обдарованих дітей нараховується близько 3-5 % від загальної дитячої популяції. Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Варто підкреслити, що в Україні основною категорією дітей з особливими освітніми потребами загально прийнято вважати саме дітей з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку.

Дітей з особливостями психофізичного розвитку залежно від типу порушення виділяють такі категорії:

- з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушеннями інтелекту (розумове відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- зі складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);
- емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Також виділяють:

- вроджені порушення, спричинені шкідливим впливом на плід генетичних факторів, інтоксикацій, інфекцій, травм, порушенням живлення, гормональним розладами, резусною несумісністю груп крові матері та дитини, впливом медичних препаратів, алкоголю наркотичних та отруйних речовин.
- набуті порушення зумовлені, переважно, різноманітними шкідливими впливами на організм дитини під час народження та у наступні періоди розвитку (механічні ушкодження плоду, тяжкі пологи, пологова асфіксія, крововиливи у мозок, інфекційні захворювання тощо).

Навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу. Діти з особливостями психофізичного розвитку мають, як і всі інші діти, певні права, серед яких і право на отримання якісної освіти.

На сьогоднішній день все гостріше постає проблема навчання дітей з обмеженими можливостями в умовах масових загальноосвітніх закладів. Одним з оптимальних напрямів у вирішенні цієї проблеми виступає інклюзивне навчання, тобто спільне навчання та виховання дітей з обмеженнями здоров'я і тих, що не мають таких обмежень, за допомогою створення додаткових умов.

В Україні, не зважаючи на прийняті закони про громадянські права, діти з функціональними обмеженнями зустрічаються з низкою суспільних стереотипів, їх часто вважають такими, які дуже відрізняються від решти категорій осіб, аж до маргіналізації.

II. Професійна діяльність соціального педагога в інклюзивному середовищі.

2.1. Роль соціального педагога у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Важливу роль у роботі з дітьми з особливими потребами відіграє соціальний педагог. Він є одним із провідних спеціалістів в організації навчання, що допомагає дитині адаптуватися в загальній системі соціальних відносин, здійснює посередництво між різними установами для успішної соціалізації та інтеграції учнів з особливими освітніми потребами.

Зауважимо, що соціальний педагог у закладі освіти – це фахівець, який здійснює послідовну роботу із соціального виховання дітей та підлітків, спрямовану на розвиток індивідуальності особистості, допомогу в адаптації, та інтеграції учнів до навколишнього мікросоціуму. Тобто, як зазначають дослідники, соціальний педагог – це координатор, який регулює вплив педагогів, батьків, учнівського колективу, соціуму на дитину.

Одночасно, соціальний педагог – це висококваліфікований спеціаліст, який здійснює соціальну роботу та освітньо-виховну діяльність, є зв'язною ланкою між закладами освіти, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю з метою створення оптимальних умов для всебічного розвитку дітей, як особистостей.

Соціальний педагог працює у системі «людина-людина» і специфікою його професійної діяльності є

практично усі сфери життєдіяльності особистості, сім'ї чи групи людей, що потребують допомоги.

В процесі соціально-педагогічної діяльності основними об'єктами є особи чи соціальні групи, що потребують підтримки або допомоги в процесі їх соціального розвитку та становлення. Суб'єктом такої діяльності можна визначити державні та громадські організації, фізичні особи, які надають соціальну допомогу різним категоріям дітей та здійснюють соціальну політику.

Слід зазначити, що систему основних теоретичних знань соціального педагога складають знання:

- історії соціальної педагогіки, а саме історія становлення соціальної педагогіки як науки, її категорії; суть, мета, завдання, види, методи соціального виховання; зміст соціально-педагогічної діяльності в різних соціальних інститутах;

- основ соціології, тобто основні закономірності розвитку особистості в суспільстві, соціальні інститути їх види і функції, методи соціологічного дослідження, соціологію освіти, культури, сім'ї;

- педагогіки, зокрема теорії навчання та виховання;
- соціальної, педагогічної, вікової, загальної психології та методів психодіагностики;

- етичні засади соціально-педагогічної діяльності;

- технології та методи соціально-педагогічної діяльності у різних вікових групах, враховуючи можливості та інтереси особистості;

- основи управлінської діяльності в соціально-педагогічній сфері.

Зважаючи на це, отримані знання соціальним педагогом реалізуються у практичній діяльності і пов'язані з формуванням таких умінь соціального педагога:

- аналітичні уміння, які спрямовані на теоретичний аналіз процесів, що відбуваються в суспільстві, аналіз

стану особистості та вплив на неї оточуючого середовища, визначення проблеми дитини, встановлення причино-наслідкових зв'язків та способів їх вирішення;

- комунікативні уміння передбачають дотримання культури міжособистісного спілкування, встановлення комунікативного контакту, спілкування у позитивному спрямуванні, використання методів і прийомів педагогічного впливу, засобів підтримки;

- організаторські уміння реалізуються в плануванні соціально-педагогічної діяльності, забезпеченні посередництва між різними соціальними інститутами, організації управління та контролю діяльності;

- прогностичні уміння полягають у вмінні спрогнозувати розвиток особистості, враховуючи її проблеми, можливі варіанти їх вирішення шляхом залучення до організованої соціально-педагогічної діяльності та передбачити можливий результат;

- проєктивні уміння, які передбачають розробку та впровадження соціально-педагогічних проєктів, програм соціально-педагогічного супроводу; конкретизацію змісту діяльності, виконання якої забезпечить прогнозований результат;

- дослідницькі уміння, які відображаються в опрацюванні першоджерел, визначенні логіки дослідження та застосуванні різних методів дослідження, обґрунтуванні результатів, підготовці висновків.

Слід зауважити, що наявність вище зазначених умінь сприяють ефективній професійній діяльності соціального педагога в різних типах закладів освіти. Адже, основне його призначення в шкільному середовищі полягає в розвитку соціальності учнів з особливими освітніми потребами, надання їм соціальної і медичної допомоги, організації процесів навчання та виховання, адаптації їх у суспільстві, об'єднанні зусиль фахівців, батьків, учнів,

громади для створення позитивного безбар'єрного середовища.

Це вимагає забезпечення необхідних умов для створення інклюзивного середовища у закладах загальної середньої освіти. Згідно чинного Закону України «Про освіту» особам з особливими освітніми потребами освіта надається нарівні з іншими особами, у тому числі шляхом створення належного фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення, з врахуванням індивідуальних потреб.

Тому заклади освіти за потреби створюють інклюзивні класи зі спеціальними умовами для навчання учнів з особливими освітніми потребами, надають їм психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.

Інклюзивні класи забезпечують інклюзивну освіту через систему освітніх послуг, зокрема: адаптують навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовують існуючі в громаді ресурси, залучають батьків, співпрацюють з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створюють позитивний клімат в шкільному середовищі.

Тому, доречно виділити такі принципи роботи інклюзивних класів:

- всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують;

- школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання;

- забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, прийняття організаційних заходів, розробки стратегії викладання,

використання ресурсів та партнерських зв'язків зі своїми громадами;

– діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання;

– соціальний педагог гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками.

Так, основними завданнями інклюзивних класів є не тільки створення умов для розвитку хворих дітей серед здорового середовища однолітків та формування толерантного відношення вчителів, батьків та учнів до дітей з обмеженими можливостями, але й досягнення повної освітньої інтеграції, що незмінно веде до прогресу. Пріоритетним є побудова системи, що задовольняє потреби кожного.

Окрім того, в інклюзивних класах усі діти, а не тільки діти з інвалідністю, забезпечуються такою підтримкою, що дозволяє їм бути успішними, відчувати безпеку.

Отже, мета інклюзивного середовища – дати всім учням можливість найбільш повноцінного соціального життя, активної участі в колективі, тим самим забезпечуючи найбільш повну взаємодію і турботу один про одного як членів співтовариства.

Найбільш оптимальною, на нашу думку, є повна інтеграція, при якій діти-інваліди з психологічною готовністю до спільного навчання зі здоровими однолітками включаються до звичайних класів закладу загальної середньої освіти і при цьому вони одержують корекційну допомогу за місцем навчання та проживання.

Вважаємо, що важливу роль відіграє створення позитивних психологічних умов для включення дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес,

адаптація фізичного середовища та матеріалів. Тож можемо виділити ряд способів їх включення в класи закладів загальної середньої освіти:

- приймати учнів з інвалідністю нарівні із здоровими дітьми;

- включати їх у ту ж активну діяльність, хоча ставити різні задачі;

- залучати у кооперативне навчання і групове рішення задач;

- використовувати активні стратегії – маніпуляції, ігри, проекти, лабораторії, польові дослідження.

Разом з тим, цей процес може вважатися повноцінним, у випадку забезпечення таких обов'язкових умов:

- навчання кожної дитини відповідно до її особливих освітніх потреб і розвитку;

- можливість дитини відвідувати навчальний заклад, живучи в сім'ї, а батькам – виховувати власну дитину;

- розширення кола спілкування дитини та підвищення її соціальної адаптації.

Слід зазначити, що включення дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітні класи не відбувається автоматично. Це цілеспрямований і систематичний процес, який потребує обережного впровадження та контролю через серйозну і виважену підготовчу роботу.

Вагомим є чітко визначити роль дитини з обмеженими можливостями у класі і не допускати її дискримінації, залучати до спільної праці всіх учасників навчально-виховного процесу. Зазвичай, діти працюючи під час уроку в «команді», допомагають один одному і, як правило, такі стосунки переносяться і на перерви та позаурочний час. Всі учні рівноправно повинні брати

участь у житті школи, а саме у конкурсах, змаганнях, подорожах та відпочинку класу чи школи.

Лише тоді реалізація такої спеціальної освіти є оптимальною, коли школярі не відчують себе відлученими від спільного громадського життя, коли особистісно центроване навчання повністю витісняє навчання дефектоцентроване.

В такому процесі спільного навчання діти з обмеженими функціональними можливостями усвідомлюють, що вони засвоюють систему навчальних знань, умінь, навичок спільно з учнями класу та опановують ключові компетентності. Відмінність же полягатиме в оригінальності тих предметно-навчальних операцій, на основі яких формуються ці вміння. Така операційна нетотожність не повинна пов'язуватись у свідомості школяра з почуттям його малоцінності, а, навпаки, це має межувати десь з його виключністю. Вже сама своєрідність організації спеціальної освіти свідчить про творчий характер навчання школяра з певними вадами.

Варто зауважити, що в інклюзивному середовищі повинні діяти певні правила, а саме: всі учні в класі рівні, всі діти впродовж дня мають рівний доступ до процесу навчання, у всіх учнів є рівні можливості для встановлення і розвитку важливих соціальних зв'язків.

Вирішальне значення має створення партнерських стосунків між вчителями, спеціальними педагогами та сім'ями. Спільними зусиллями вони здійснюють цілеспрямовані та різнопланові спостереження, визначають цілі, розробляють завдання, створюють індивідуальні програми розвитку, які є основним документом, що вміщує детальну інформацію про стан здоров'я і послуги, які повинна отримати дитина з певними освітніми потребами.

Співпраця батьків, вчителів та спеціальних педагогів створює максимум можливостей для успіху і дає повну

картину сильних та слабких сторін у розвитку дитини. Це забезпечує можливості для обговорення всіх точок зору і надає дитині різнопланової підтримки, сприяти зростанню та навчанню всіх дорослих, які працюють разом.

Доречно зауважити, що діти, які навчаються в інклюзивних класах, краще ставляться до не схожих на них людей. У них спостерігається вища соціальна відповідальність, більша впевненість в собі. В свою чергу діти з особливими потребами, залучені до звичайного життя, стають повноцінними членами суспільства і часто вже не лише потребують підтримки громади, а й, навпаки, роблять свій внесок у загальну справу.

Підкреслимо, що штатний розклад школи з інклюзивною освітою може бути поповнений лише асистентом учителя та соціальним працівником, які закріплюються за дитиною з особливими освітніми потребами. Саме на соціального педагога покладається особлива відповідальність за подолання труднощів, що виникають з появою в дитячому колективі учня з особливими потребами.

Таким чином, можемо визначити основні напрямки професійної діяльності соціального педагога залежно від характеру роботи:

1. Організаційно-методична робота передбачає облік учнів з особливими потребами; визначення методів і форм діагностичної, адаптаційної та корекційно-відновлювальної роботи; розробка методичних програм; ознайомлення з найновішою інформацією про соціальну роботу, досвідом колег; підвищення особистої та професійної компетентності.

2. Діагностична робота спрямована на визначення особистісних рис, що впливають на реакцію при впровадженні освітньо-виховних компонентів; вивчення специфіки стосунків у родині та їх вплив на успішність

дитини; фіксація особливостей молодших школярів для конструктивної побудови адаптаційних і корекційних програм.

3. Консультаційна робота полягає в організації спілкування з педагогами про підготовку, організацію, реалізацію навчально-виховного процесу, про результати діагностичної та корекційної роботи; бесіди з батьками про виховання дітей, охорону дитинства, нормативно-правову базу; обговорення з учнями стосунків з однолітками, дорослими, захист їх прав.

4. Профілактична робота, тобто здійснення просвіти педагогів, профілактика появи деяких видів залежностей; просвітницька робота для батьків.

5. Зв'язки з громадськістю, а саме зустрічі з батьками за місцем проживання, відвідування їх місця роботи; листування з підприємствами та установами.

Проаналізувавши вище зазначені напрями діяльності педагога, можна виділити відповідні функції соціального педагога в закладі освіти з інклюзивним навчанням:

- організаторська, що передбачає організацію в освітньому процесі спільної діяльності дітей з особливими потребами та учнів зі звичайним розвитком, а також вплив на зміст дозвілля;

- психолого-соціально-педагогічна функція, тобто проведення різнопланових консультацій та корекція міжособистісних взаємин учнів класу, надання допомоги в соціальній реабілітації дітей, визначення та подолання психологічних труднощів;

- діагностично-прогностична передбачає виявлення та вивчення ознак, що характеризують стан розвитку учня та визначення можливих перспектив їх розвитку за умови збереження сукупності соціальних впливів;

- соціально-медико-реабілітаційна полягає у проведенні роботи з профілактики проблем здоров'я серед

учнів, наданні медичної допомоги, організації реабілітаційних заходів з дитиною-інвалідом;

- попереджувально-профілактична та соціально-терапевтична реалізуються через визначення способів попередження та подолання негативних впливів на учнів, забезпечення захисту прав дітей з особливими освітніми потребами, корекція міжособистісних стосунків у класі, допомога в соціальній реабілітації;

- комунікативна функція означає встановлення контакту з учнями, що потребують допомоги, організація обміну інформацією, налагодження взаємодії між різними соціальними інститутами.

Не менш важливим є особистісний компонент підготовленості фахівця, адже в умовах інклюзивної освіти соціальний педагог повинен бути носієм відповідних цінностей. Особистісні цінності є головним чинником, який регулює взаємовідносини дітей, педагогів, батьків, допомагає побудувати взаємини у шкільному середовищі.

В свою чергу, особистісний компонент є головним чинником у формуванні професійної культури соціального педагога інклюзивного середовища, оскільки він спонукає толерантне та гуманне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами та їх родин, педагогічний такт, культуру поведінки, формує суб'єктивну позицію педагога, що є вагомим прикладом для учнів.

2.2. Система роботи соціального педагога інклюзивної школи.

Для надання дітям з особливими освітніми потребами допомоги у адаптації до умов інклюзивної школи соціальний педагог закладу здійснює соціальний супровід таких дітей. Проте, питання соціального супроводу дітей

знаходиться на перетині функцій багатьох спеціалістів, а тому не можуть бути віднесені до сфери професійної діяльності виключно одного з них.

Завдання соціального супроводу, а також обов'язки та повноваження педагогічних працівників інклюзивного навчального закладу визначаються низкою документів, затверджених Міністерством освіти і науки України. Розглянемо ті положення нормативно-правових документів, що стосуються діяльності соціального педагога.

Соціальний педагог забезпечує соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, сприяє взаємодії навчального закладу, сім'ї, служб у справах дітей, соціального захисту, охорони здоров'я, центрів соціальних служб для молоді, неурядових та громадських організацій з метою адаптації дитини до вимог соціального середовища і створення сприятливих умов для її розвитку.

Для цього соціальний педагог вивчає та оцінює особливості діяльності і розвитку дітей з особливими освітніми потребами, особливості взаємин дітей у класі та шкільному колективі в цілому; досліджує особливості сімейного виховання дітей (діагностична функція соціального педагога).

На основі спостережень та досліджень соціальний педагог прогнозує посилення негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, що впливає на розвиток особистості дитини; прогнозує результати навчально-виховного процесу з урахуванням найважливіших факторів становлення особистості (прогностична функція соціального педагога).

Відповідно до результатів діагностики соціальний педагог дає рекомендації або поради батькам, вчителям та іншим особам з питань соціального розвитку дітей; надає

необхідну консультативну соціально-педагогічну допомогу дітям (консультативна функція соціального педагога).

Соціальний педагог роз'яснює дітям доцільність дотримання соціально значимих норм та правил поведінки, ведення здорового способу життя; сприяє попередженню негативних явищ в шкільному середовищі (профілактична функція соціального педагога).

Також соціальний педагог надає соціальні послуги, спрямовані на задоволення соціальних потреб дітей; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами; сприяє соціальному і професійному визначенню особистості, проводить роботу, спрямовану на відновлення фізичного стану дітей та їхніх соціальних функцій, сприяє розвитку дітей з обмеженими можливостями, поліпшенню їхнього психоемоційного стану (соціально-перетворювальна функція соціального педагога); забезпечує дотримання норм охорони та захисту прав дітей (захисна функція соціального педагога).

У цілому ж соціальний педагог координує взаємодію усіх суб'єктів соціального виховання; сприяє організації соціально корисної діяльності дітей; формує демократичну систему взаємин в шкільному середовищі; залучає різні установи, громадські організації, творчі спілки, окремих громадян до культурно-освітньої, профілактично-виховної, спортивно-оздоровчої та інших видів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (організаційна функція соціального педагога).

Докладніше ознайомитися з посадовими обов'язками та кваліфікаційними характеристиками соціального педагога, а також з формами документів, які він має вести, можна з тексту Наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 №864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних

педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України».

Алгоритм діяльності соціального педагога в процесі соціального супроводу дитини з особливими освітніми потребами:

1. Ознайомлення з особовою справою дитини, історією та особливістю протікання захворювання.

2. Консультація з дитиною та її батьками з метою визначення рівня можливостей дитини (самообслуговування, спілкування, пізнавальних можливостей, самоконтролю поведінкитощо).

3. Оцінка освітнього середовища, визначення щодо його відповідності потребам і можливостям дитини, надання пропозицій щодо внесення змін.

4. Вивчення індивідуальних особливостей дитини.

5. Участь у розробці індивідуальної програми розвитку дитини.

6. Проведення зустрічі з батьками і учнями класу (школи), педагогами з метою формування їх психологічної готовності до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

8. Дослідження соціально-психологічного клімату в колективі та статусу дитини в групі.

9. Сприяння соціальній інтеграції дитини: залучення до позакласної та позашкільної діяльності.

10. Моніторинг рівня адаптованості й інтегрованості дитини, здійснення відповідної індивідуальної програми її розвитку.

Докладніше про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання можна дізнатися з методичного листа Міністерства освіти і науки України від 26.07.2012 № 1/9-529 «Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання»

У розглянутих вище, а також деяких інших нормативно-правових документах вказано, що одним з обов'язків соціального педагога є соціально-педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами. Зазвичай, соціально-педагогічним патронатом охоплюються сім'ї, в яких діти знаходяться на надомному навчанні.

У статті 76 Закону України «Про освіту» зазначено, що соціально-педагогічний супровід у системі освіти сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам або особам, які їх замінюють.

Проте на даний час ще не розроблено нормативно-правових документів, які б визначали порядок здійснення соціально-педагогічного патронату дітей з особливими освітніми потребами соціальним педагогом інклюзивної школи.

Тому в своїх діях соціальному педагогу доцільно орієнтуватися на основні положення інструктивного листа Міністерства освіти і науки України від 17.12.2008 р. № 1/9-811 «Про здійснення соціально-педагогічного патронажу сімей», в якому визначається порядок здійснення соціально-педагогічного супроводу сімей, які мають дітей з особливими освітніми потребами.

Основними завданнями соціально-педагогічного супроводу є:

- організація цілеспрямованої фахової допомоги сім'ї у вирішенні її проблем адаптації у соціумі;
- формування соціально-педагогічної компетентності сім'ї набуття її членами соціально-педагогічних знань і навичок, достатніх для реалізації повсякденного життя;
- забезпечення всебічного розвитку дитини відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних,

психічних та фізичних особливостей, культурних потреб, формування в неї моральних норм та створення умов для її соціалізації;

- надання комплексної психолого-педагогічної, корекційно-розвивальної допомоги дітям, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації;
- допомога батькам у створенні доцільних психолого-педагогічних умов виховання дитини відповідно до її віку, індивідуальних особливостей та потреб своєчасного і всебічного розвитку.

Основними етапами діяльності соціального педагога щодо соціально-педагогічного супроводу сімей, які мають дітей з особливими освітніми потребами є: підготовчий, практичний та узагальнюючий.

Підготовчий етап включає в себе наступні складові:

- соціально-педагогічна діагностика;
- допомога батькам у створенні вдома розвивального середовища для дитини.

Працюючи з сім'єю, соціальний педагог намагається дати поради щодо створення в ній умов, що сприяли б появі нових взаємовідносин між дитиною і дорослими, надає батькам консультації, за необхідності організовує зустрічі з іншими спеціалістами.

Консультації батьків, які виховують дитину з особливими потребами як основа успішної взаємодії школи і сім'ї. На консультаціях батьків, які мають дітей з відхиленнями у психофізичному розвитку, обговорюються питання, з якими вони звертаються до соціального педагога перед вступом до школи. Зазвичай, розмова зводиться до вирішення таких питань:

1. Чи відбуватиметься розвиток їх дитини в процесі навчання в школі?

2. Як нормалізувати взаємовідносини між дитиною з особливими потребами і матір'ю або членами родини?

3. Чи зможе дитина з ООП спілкуватися з іншими дітьми у школі, чи не завдадуть шкоди хворій дитині інші діти і дорослі, які не мають навичок у задоволенні особливих потреб у догляді дитини та спілкуванні з нею?

4. Як формувати позитивне відношення до навчання, до однокласників, до вчителів, до вихователів школи у дитини з вадами розвитку.

Окрім відповідей на запитання важливо надати практичну допомогу сім'ям в організації медичного обстеження, ПМПК, супроводу учня в школу, якщо сім'я не в змозі самостійно вирішити ці питання.

Підсумками підготовчого етапу є чітке усвідомлення ситуації в сім'ї, розуміння її особливостей, визначення цілей і завдань допомоги, вибір методів і засобів, які доцільно застосовувати щодо розвитку дитини, її найближчого та широкого оточення для досягнення очікуваних результатів.

Практичний етап включає діагностику дітей, участь у розробці для них індивідуальних розвивальних програм, проведення просвітницької роботи з дітьми, консультації дітям та батькам.

Узагальнювальний етап полягає у здійсненні аналізу результатів, досягнутих у роботі з дитиною, та розробці відповідних рекомендацій для батьків.

Робота з батьками передбачає формування у них здорового способу життя, правової та педагогічної культури, життєвої компетентності, активної життєвої позиції, допомогу в організації змістовного сімейного і дитячого дозвілля, навчання поведінки в екстремальних ситуаціях.

Робота з дітьми передбачає їхній розвиток, виховання і навчання відповідно до вікових потреб і можливостей,

особливостей світосприймання і виду провідної діяльності. Зміст роботи забезпечується цілеспрямованою підготовкою дитини до самостійного життя в соціумі.

Завданнями цього етапу є створення належних умов для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психологічного, соціального), розвиток базових якостей особистості, допомога в набутті дитиною навичок практичного життя, виховання творчого ставлення до дійсності, забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку. Робота також повинна бути спрямована на підтримку, збереження і розвиток здорового способу життя.

Основними формами роботи з дітьми можуть бути гра, спілкування, організація творчої діяльності тощо.

Робота з учнями передбачає врахування сучасних тенденцій розвитку стосунків між батьками і дітьми, їхніх типологій, ціннісних орієнтирів, особистісних якостей батьків і дітей, особливостей впливу сім'ї на становлення особистості дитини.

2.3. Технології соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти.

Тренінг розвитку соціально-комунікативної активності Тренінг є активним груповим методом психологічної роботи й відповідає природному прагненню особливих дітей до спілкування з однолітками. Така форма роботи створює найкращі умови для засвоєння навичок конструктивної взаємодії. Жива, доброзичлива атмосфера полегшує дитині проходження процесу індивідуалізації, що є основою для подальшого дорослішання, сприяє особистісному зростанню, позитивному сприйманню свого

«Я». Програма тренінгу спрямована на формування позитивної самооцінки, почуття впевненості, самоповаги. Низька соціальна адаптація часто пов'язана з негативною «Я- концепцією» і низькою самооцінкою. Самосприйняття і соціальна адаптація є взаємозалежними.

Пропонований тренінг сприяє розвитку соціально-комунікативної активності дітей з особливими освітніми потребами.

Тренінг соціально-комунікативної активності

Тренінг складається з 10 занять тривалістю від 1 години до 1 години 20 хвилин.

Заняття 1

Мета: розвивати соціально-комунікативні навички, почуття власної значущості, формувати правильну самооцінку та способи ефективної взаємодії в колективі. Вступне слово ведучого. Сьогодні ми з вами зібралися, щоб краще пізнати себе та інших і налагодити взаємодію в нашому колективі. У цьому нам допоможуть вправи. Але перш ніж перейти до них, потрібно виробити правила роботи і постійно їх дотримуватись.

Правила роботи групи:

1. Добровільність.
2. Я-висловлювання (говорити тільки про себе, свої почуття).
3. Тут і зараз.
4. Один говорить – усі слухають.
5. Поважаємо всіх. Знайомство (10 хв.) Усі учасники сідають у коло. Ведучий пропонує кожному по колу назвати своє ім'я, охарактеризувати себе одним висловлюванням. Наприклад: «Я Марина. Я добре малюю (чи люблю малювати)». Наступний учасник повторює ім'я

і характеристику свого попередника чи усіх тих, хто говорив до нього, та називає свої.

Вправа «Перетворення» (10 хв.)

Мета: визначити особливості самовираження учасників за допомогою метафоричних засобів.

Учасники сідають у коло. Ведучий говорить про те, що знайомство триває, і пропонує закінчити такі речення:

1. «Якби я був книжкою, то я був би...» (словником, детективом, віршами, тощо).

2. «Якби я був явищем природи, то я був би... (вітром, сонцем, бурею тощо).

3. «Якби я був музикою, то я був би (романсом, класикою, джазом тощо).

4. «В наступному житті я хотів би бути ... (актором, міністром, священником тощо).

5. «Якби я був твариною, то я був би ...»

6. «Якби я був рослиною, то я був би...»

Вправа «Емоція»(10 хв.)

Учасникам роздаються заготовлені картки, на яких написані емоції і за допомогою яких частин тіла потрібно ці емоції виразити.

Наприклад, картка «Сум. Руки» означає, що сум потрібно виразити за допомогою рук. Учасникам потрібно відгадати, яку емоцію виражають інші. Емоції: «Горе. Обличчя», «Радість. Губи», «Чванливість. Права рука», «Гордість. Спиная», «Страх. Ноги», «Відданість. Очі», «Здивування. Очі. Рот».

Ця вправа допомагає відчувати себе розкутим, вільним, розвиває акторські здібності.

Вправа «Впізнай людину» (20 хв.)

Мета гри полягає в тому, щоб відгадати людину, яку задумала група.

Усі учасники сідають у коло, за бажанням вибирається ведучий. Він виходить з кімнати, а група вибирає людину, яку будуть відгадувати. Ця людина нагадує всім свої образи-перетворення з вправи «Перетворення». Кожен або один з учасників характеризує цю людину, а завдання ведучого – її відгадати.

Наприклад: «Ця дівчина схожа на літній сонячний день». Інший учасник: «Це прекрасний поет». «Захоплюється музикою, в наступному житті мріє бути дипломатом». Якщо ведучий не відгадає з першого разу, можна спробувати відгадати з другого разу.

Потім гру повторюють з іншим ведучим, характеризуючи іншу людину. Якщо учасники тренінгу добре знають один одного, можна застосовувати інший варіант гри, коли ведучий сам ставить три, чотири запитання до групи.

Наприклад:

- Якби ця людина була явищем природи, то яким?

- Якби ця людина була твариною, то якою?

- Якби ця людина була твариною, то якою? Після відповідей групи ведучий пробує відгадати загадану людину.

Вправа «Компліменти» (5 хв.)

Кожен учасник по колу передає компліменти і побажання своєму сусідові.

Обговорення: Що ви відчували, слухаючи компліменти? Що приємніше – говорити компліменти іншому чи отримувати самому?

Заняття 2

Мета: розвивати соціально-комунікативні навички, почуття власної значущості, формувати правильну самооцінку та способи ефективної взаємодії в колективі.

Інформаційне повідомлення

Ведучий. Ви вже не раз чули своє власне ім'я, імена ваших друзів. А чи замислювались ви, що ім'я передає певну інформацію про ту чи іншу людину, має своє походження, значення?

Вправа «Моє ім'я» (15 хв.)

Пригадайте, як кожному з Вас дали ім'я. Що ви про це знаєте?

- Хто його вибрав? Звідки воно походить?

- Що значить для вас ваше ім'я?

- Чи подобається воно вам? Ведучий пояснює значення свого власного імені, а потім учасники повідомляють усе, що вони знають про історію свого імені та його походження.

Обговорення:

- Яке значення має ім'я для людини?

- Чи передаються імена у ваших сім'ях за спадковістю?

- Чи надаєте ви значення своєму імені та іменам інших людей?

- Як називали вас батьки в дитинстві?

- Як ви гадаєте, чи підходить вам ваше ім'я? Чи хотіли б ви його змінити? Чому?

Вправа «Ідентичність» (10 хв.)

Ведучий. Ідентичність – це прийняття себе, для того, щоб успішно просуватись по життєвому шляху. Всі ми дуже різні, маємо свої позитивні і негативні якості. Але для того, щоб змінюватись і вдосконалюватись як особистість, потрібно краще знати себе та інших, сприймати себе таким, яким ти є.

- Які синоніми можна підібрати до поняття ідентичність? (прийняття, згода, гармонія і т.д.)

- Чи важливо бути ідентичним?
- А якщо людина втратить свою ідентичність?

Вправа «Мої цінності» (20 хв.)

Учасники по черзі закінчують речення.

Ведучий спочатку записує відповіді учнів на дошці, потім підсумовує спільні відповіді на плакаті «Наші цінності».

1. Для мене важливе значення мають такі люди ...
2. Я вважаю себе учасником, членом такої групи людей ...
3. Я вірю ...
4. Найбільш важливі для мене місця – це ...
5. Мені додають сенс та мету в житті такі справи та види діяльності ...
6. Я отримую задоволення від ...
7. Я хочу ...
8. Найважливіші події з мого минулого – це ...

Обговорення:

- Яке враження у вас викликало це заняття? Чи сподобалось воно вам?
- Що дало вам це заняття?
- Про що б ви хотіли ще дізнатись?

Заняття 3

Мета: розвивати соціально-комунікативні навички, почуття власної значущості, формувати правильну самооцінку та способи ефективної взаємодії в колективі.

Ведучий нагадує учасникам ті правила, які були прийняті на першому занятті та запитує чи потрібно внести зміни до них, які правила вони б хотіли ввести, щоб почувати себе краще. Всі по черзі висловлюють свої побажання, ведучий їх записує на дошці. Після того, як голосуванням приймаються загальні правила, ведучий

занотує їх на плакаті, який вивішує на видному місці, щоб на кожному занятті їх бачити.

Вправа «День народження» (20 хв.)

Мета: більше дізнатись один про одного, формувати повагу до себе та інших, розвивати почуття власної значущості.

Ведучий. На минулому занятті ми з вами говорили про значення імені в житті людини. Сьогодні давайте спробуємо дізнатись один про одного ще більше. Тому поговоримо про час вашого народження: пору року, місяць.

- Як ви гадаєте, чи впливає час народження на характер, поведінку, звички людини?

- Що ви можете сказати про час свого народження?

- Чи подобається вам місяць, пора року вашого народження?

- Які ви знаєте народні повір'я, пов'язані з часом народження людини?

- Чи впливає знак зодіаку на формування характеру людини?

- Які ще фактори впливають на розвиток особистості людини?

Дискусія «Якою я бачу сучасну людину?» (10 хв.)

- Які риси характеру необхідні сучасній людині?

- Що значить вираз «Знайти своє місце в житті?»

- Що потрібно зробити кожному з вас, щоб любити і сприймати себе таким, яким ви є? (Бути ідентичним стосовно до себе).

Вправа «Гарний вчинок» (15 хв.)

Ведучий. Пригадайте і розкажіть про гарний вчинок у вашому житті.

- Коли він трапився?

- Ваші почуття після цього випадку?
 - Чи потрібно робити гарні вчинки?
- Обговорення:
- Які враження у вас виникли під час заняття?
 - Що вам дало це заняття?

Вправа «Я тобі бажаю ...» (5 хв.)

Кожен по черзі, посміхаючись, передає побажання своєму сусіду.

Заняття 4

Мета: розвивати соціальні-комунікативні навички, почуття власної значущості, створити атмосферу доброзичливості та відкритості.

Гра «Хто любить...?» (20хв.)

Мета: краще пізнати один одного, створити атмосферу відкритості і доброзичливості. Учасники сидять або стоять у зображених на підлозі колах. Одному з учасників не вистачає місця. Проходячи між стільцями чи колами, він запитує, наприклад: «Хто любить шоколадне печиво?» Тоді той, хто відповідає першим, виходить та звільняє місце. Учасник, який залишився без місця, ставить наступні запитання на свій власний вибір.

Гра «Коллективне інтерв'ю» (20 хв.)

Учасники сидять у колі. Ведучий ставить запитання, на які всі по черзі відповідають.

- Твоє улюблене місце відпочинку і чому?
- Який шкільний предмет тобі найбільше подобається і чому?
- Хто є твоїм найкращим другом чи подругою?

Обговорення: Що нового ви дізналися один про одного? Чи змінила нова інформація ваше ставлення до когось у групі?

Гра «Канат дружби» (5 хв.)

Мета: розвивати почуття власної значущості та колективізму. Учасники діляться на дві команди.

Ведучий оголошує завдання: «Протягом 5 хвилин з підручних засобів (своїх речей) зв'язати канат. Речей інших учасників, які не беруть участі у грі, використовувати не можна. Перемагає та команда, яка зв'язала довший канат».

Вправа «Продовжіть речення» (5 хв.)

Учасники знову сідають у коло, по черзі продовжують речення: «Сьогодні на занятті я почував себе ...»

Заняття 5

Мета: реалізувати комунікативний потенціал особистості школяра, розвивати почуття індивідуальності, власної значущості, вміння взаємодіяти в колективі. Матеріали: плакат «Правила роботи групи», картки, кольоровий папір, ножиці, музичний супровід, фломастери, ручки, олівці.

Правила роботи групи

Ведучий пропонує учасникам пригадати правила роботи групи. Після того, як діти пригадали, тренер вивішує плакат «Правила роботи групи» на дошці.

- Для чого нам потрібні правила?
- А чи потрібні правила у повсякденному житті?
- Які правила ви знаєте?

Гра-розминка «Комплімент» (15 хв.)

Ведучий зачитує рядки Б. Окуджави «Давайте говорить друг другу комплименти». Передаючи учаснику, котрий сидить зліва біля вас, сердечко, ви говорите йому комплімент.

Обговорення:

- Чи приємно вам було отримувати компліменти?
- А чи хтось відчував незручність, коли йому говорили комплімент?
- Що важче: отримувати компліменти чи робити?
- Чи потрібно вчитись робити компліменти?

Вправа «Руханка» (5 хв.)

Ведучий пропонує відпочити і провести вправу на уважність. Учасники сидять на стільцях та повторюють за ведучим рухи: голова, плечі, коліна, пальці, коліна, пальці, коліна, пальці, очі, вуха, щоки, ніс. Під час кожного повторення швидкість рухів збільшується.

Вправа «Намісто гарних слів» (20 хв.)

Ведучий перед початком гри роздає кожному розрізані навпіл поштові листівки. За допомогою розрізаних половинок учасники шукають собі пару. Потім ведучий пропонує всім взяти вирізані паперові кола-«намистинки».

Ведучий. Перед вами лежать намистинки. На кожній із них потрібно написати гарну рису вашого товариша. Для того, щоб вам було легше вибрати потрібну рису, подивіться на дошку, на якій написані риси характеру. Можливо, у вашого товариша є ще якісь інші гарні риси (записуєте стільки, скільки вважаєте за потрібне). А тепер нанизуємо намистини на нитку. Одягніть, будь ласка, намисто товаришеві. Подивіться, скільки гарних рис ви побачили одне в одному. Додаток «Гарні риси». Вихованість, інтелігентність, порядність,

інтелектуальність, чесність, ввічливість, відповідальність, кмітливість, щирість, щедрість, доброзичливість, доброта, скромність, стриманість, тактовність, надійність, працьовитість, відвертість, впевненість, уважність, привітність, чуйність, терплячість, активність, врівноваженість, комунікативність, рішучість, сміливість, почуття гумору, вірність, ніжність, охайність, справедливість, повага до старших, принциповість, неординарність, наполегливість, готовність прийти на допомогу, симпатичність, веселість, пунктуальність, мужність, оптимізм.

Обговорення:

- Що ви відчували, коли писали гарні слова і коли отримували?

- Чи складно вам було придумувати компліменти?

- А що було простішим і приємнішим: готувати чи отримувати намисто?

- Чому саме такі риси ви підібрали один одному?

Вправа «Я тобі бажаю...».(5 хв.)

Ведучий. Усміхніться один одному і подаруйте побажання, доторкнувшись до руки товариша. Я бажаю вам, щоб ви якомога частіше у своєму житті отримували і дарували компліменти та гарні слова іншим людям. Хай вам щастить!

Заняття 6

Мета: розвивати культуру спілкування, формувати способи ефективної взаємодії у колективі.

Матеріали: стільці, пов'язка на очі, картки із завданнями.

Вправа «Хто говорить?» (20 хв.)

Ведучий пояснює учасникам, що один із них за його сигналом буде повторювати умовний пароль, наприклад: «Я тут!» Учні повинні відгадати, чий це голос. Діти зав'язують очі і довільно рухаються по кімнаті. Психолог запитує, чи є охочі називати пароль, – якщо немає, то вибирає сам. Потім легким дотиком руки дає сигнал тому, хто повинен говорити. Ведучий обов'язково хвалить кожного, хто відгадує голос невідомого.

Гра «Кому це належить?» (10 хв.)

Всі учасники разом із ведучим витягують з портфелів будь-який предмет і кладуть його до порожньої коробки чи ящика так, щоб інші не бачили. Потім ведучий дістає по одному предмету і запитує: «Кому це належить?» Усі, крім власника, відгадують. Той, хто відгадав, пояснює, чому він вважає, що ця річ належить певній людині. Стежте, щоб аргументи були позитивними.

Вправа «Відома особистість» (15 хв.)

Ведучий об'єднує учасників у кілька груп і дає картки із завданням. Необхідно зобразити за допомогою одягу, слів, жестів відому особистість. Група вибирає виконавця ролі і допомагає йому.

Варіанти завдань:

1. Відомий естрадний співак чи співачка (на вибір ведучого або дітей).

2. Політичний діяч.

3. Учитель.

4. Учень. Інший варіант вправи: зобразити за допомогою жестів, міміки, одягу відому естрадну групу, телепередачу, казку, пісню, учня класу, вчителя та інших відомих особистостей чи літературних героїв. Обговорення:

- Як ви почувалися в новій ролі?

- Чи складно було виконувати цю роль?
- Що дала вам ця вправа?

Вправа «Струм»

Учасники, сидячи у колі, тримаються за руки. Ведучий вмикає «струм», тобто потискує руку сусіда ліворуч. Той передає потиск далі. «Струм» проходить по всьому колу і повертається до ведучого.

Заняття 7

Мета: реалізація соціально-комунікативного потенціалу особистості школяра, ознайомлення з елементами саморегуляції, створення позитивного мікроклімату в колективі.

Матеріали: картки з незакінченими реченнями, фломастери, ручки.

Вправа «Похвальний лист» (15 хв.)

Ведучий. У кожної людини є позитивні риси характеру, але говорити про них і виявити їх набагато складніше, ніж критикувати й насміхатись. Сьогодні нам потрібно знайти позитивні риси своїх товаришів та повідомити їм про них. Діти отримують картки з незакінченими реченнями: « Я ціную в тобі ...» і «Мені подобається, як ти ...» Учасники на свій розсуд вибирають, кому писати, закінчують речення і вручають адресату. Якщо захочуть, то наприкінці можна прочитати листа вголос.

Ведучий також бере активну участь у грі, висловлює власну думку і пропонує зробити це кожному. Обговорення: - Які у вас виникали почуття, коли ви писали листи? - А коли отримували?

Гра «Асоціації» (10 хв.)

Ведучий нагадує значення слова «асоціація» – зв’язок, сприйняття, сприймання. Пропонує учасникам дібрати синоніми: порівняння, схожість, копія. Усі сідають у коло. Ведучий пропонує одному учаснику (або його вибирає група) сісти в центр кола. Кожен по черзі порівнює його з живим або неживим предметом.

Наприклад: «Людо, ти мені нагадуєш зайчика, тому що ...», «Сергій мені схожий на вулкан ...» Якщо учасники не можуть пояснити чи обґрунтувати свою асоціацію, вони просто називають порівняння. Стежте, щоб діти не ображали гідність один одного. Обговорення: Ведучий запитує в того, хто сидів у колі, які асоціації йому сподобались, а з якими він не погоджується.

Вправа «Я в майбутньому» (20 хв.)

Ведучий пропонує учасникам заплющити очі, подумати і уявити себе, наприклад, через 10 років, 15. Звернути увагу на зовнішність (одяг, зачіску), фах, місце проживання. Потім по черзі кожен учасник описує свій образ у майбутньому (інший варіант – намалювати себе).

Обговорення: - Які почуття у вас виникали, коли уявляли себе? - А коли розповідали? - Чи полюбили ви себе?

Ведучий. Запам’ятайте свій образ у майбутньому, часто пригадуйте його і прагніть стати ним через певний проміжок часу.

Вправа «Дерево» (10 хв.)

Ведучий пропонує всім стати в коло на деякій відстані один від одного. Кожен учасник сильно натискає п’ятками на підлогу, руки стискає в кулачки, міцно зціплює зуби.

Ведучий. Ти – могутнє, міцне дерево, у тебе сильне коріння, і ніякі вітри тобі не страшні. У складних життєвих

ситуаціях, коли не знаєш, як вчинити, – стань сильним і могутнім «деревом», скажи собі, що ти сильний, у тебе все буде гаразд, і все вийде. Це поза впевненої людини». Потім діти беруться за руки, піднімають їх вгору, продовжуючи натискувати п'ятками підлогу. «Ми разом – велика сила. Одинокому дереву важко в негоду; набагато легше, якщо це цілий гай. Разом нам не страшні ніякі проблеми».

Після цього ведучий пропонує дітям розслабитись, припинити натискувати п'ятками на підлогу, різко струснути руками, розслабити м'язи обличчя.

Вправа «Струм» (5 хв.)

Усі сидять у колі, тримаючись за руки. Ведучий «вмикає струм», тобто потискує руку сусіда зліва. Той, у свою чергу, потискує руку свого сусіда зліва і т. д. «Струм» проходить по всьому колу і повертається до ведучого.

Заняття 8

Мета: реалізація соціально-комунікативного потенціалу особистості школяра, формування і розвиток адекватної самооцінки, вміння виражати свій емоційний стан і вчитись розуміти стан інших.

Матеріали: картки зі схематичним зображенням різних емоційних станів людей.

Вправа «Привітання» (10 хв.)

Ведучий нагадує учасникам про значення привітання в житті людей. Вітаючись з іншими, ми бажаємо їм доброго здоров'я («Здрастуйте!»), доброго дня чи вечора, або просто виявляємо своє гарне ставлення («Привіт!»). Ведучий пропонує пригадати, які ще слова привітання діти знають. Після цього слід об'єднатися в пари, стати одне навпроти одного, утворивши при цьому подвійне коло. Потрібно привітатися з: з товаришем; з учителем; з мамою;

з другом, якого давно не бачив; з учнем, який запізнився на урок; зі своїм «ворогом»; як інопланетяни (потертися носами, підборіддям або лобами). Виконання цього завдання дозволяє виявити труднощі при спілкуванні.

Обговорення:

- Які почуття у вас виникли під час виконання вправи?

- Які привітання вам давалися важко і чому?

Вправа «Вгадай емоцію» (20 хв.)

Один з учасників повертається спиною до групи. Ведучий показує іншим учасникам картку із зображенням конкретної емоції і сам за допомогою міміки показує її. Діти повторюють емоцію, при цьому не вимовляючи ні звуку. Потім учаснику, який стояв спиною до групи, пропонують повернутися й, уважно подивившись на обличчя дітей, вгадати, яку емоцію вони зображують. Якщо він правильно відгадав, то може обрати наступний емоційний стан, який буде зображуватись.

Гра «Подаруй мені те, що я хочу» (15 хв.)

За допомогою міміки та жестів учасники по черзі показують, який подарунок хотіли б отримати на день народження. Інші намагаються відгадати. При цьому вони можуть ставити уточнювальні запитання, наприклад: «Це можна їсти?», «Це іграшка?», «Воно кругле?» тощо. Відповідати на запитання потрібно тільки за допомогою міміки, виражаючи при цьому емоції подиву, розчарування та ін. Після того, як кожен учасник зміг показати бажаний подарунок, психолог висловлює побажання, щоб мрії дітей (якщо вони реальні) рано чи пізно збулися.

Вправа «Слухаємо себе»

Протягом кількох хвилин діти розслабляються і «слухають» себе, після цього швидко і схематично зображують свій настрій. Обмін враженнями

Вправа «Посмішка по колу»

Заняття 9

Мета: розвивати комунікативні навички, адекватне сприйняття свого «Я», формування доброзичливих взаємин в групі та морального самоусвідомлення учнів.

Матеріали: папір, олівці. Перед початком заняття ведучий з учасниками нагадують про правила роботи групи.

Вправа «Чарівник» (10 хв.)

Ведучий пропонує учасникам заплющити очі і уявити себе в казковій країні, в якій збуваються всі мрії і бажання, особливо, якщо ти – всемогутній чарівник. Уявивши себе в ролі чарівника, який може зробити все, що побажає, учасники повинні подумати, щоб зробив кожний з них, якби був наділений такою могутньою силою чаклунства. Можна загадати три бажання. Свої відповіді учасники спочатку записують, а потім повідомляють групі. (Як правило, діти мріють про те, чого їм бракує.)

Вправа «Ким би я був у чарівній країні?» (20хв.)

Після виконання вправи «Я – чарівник» учасників просять подумати, на кого кожен з них хотів би перетворитись у чарівній країні, якби був чарівником. Діти можуть називати тварин, професію, заняття тощо. Якщо хтось відмовляється від перевтілення і хоче залишитись самим собою – це свідчить про задоволення своїм «Я», прийняття себе таким, яким він є. Кожен по черзі детально розповідає про свій уявний новий образ і говорить, чим він йому подобається.

Перш ніж розповідати, кожен малює себе на папері. Вправа дає змогу побачити інший психологічний портрет учасників, дізнатись про риси, які вони присвоюють собі або які є для них бажаними. Наприкінці ведучий пропонує бажаним продемонструвати своє інше «Я» за допомогою рухів, жестів, міміки.

Вправа «Скажи мені, хто твій друг?» (20 хв.)

Кожен учасник подумки протягом 2-3 хв. змальовує «психологічний» портрет когось із членів групи. Потім слід об'єднатись у пари (використовуючи при цьому спосіб розрізаних навпіл поштових листівок, за допомогою яких мали б змогу спілкуватись у парі «лідери» і «відторгнуті», «лідери» і «нейтральні, пасивні»). Парі потрібно вибрати члена групи, чий портрет вони будуть змальовувати. Ведучий звертає увагу, що заборонено вказувати на зовнішні ознаки, за допомогою яких можна одразу впізнати людину. У портреті повинно бути не менше 8-10 рис, які характеризують конкретну особу.

Потім один представник від пари називає риси характеру учасника групи, а інші відгадують, чий це портрет. Автор портрета не повинен говорити, хто правильно відгадав, а хто – ні, надаючи кожному можливість висловитись. Після того, як група відгадала задуману людину, проаналізуйте, які названі риси точніше характеризували «невідомого», чи були вказані негативні риси характеру.

Ведучий. Дуже часто в житті ми ображаємо один одного, вбачаючи в інших вади (а вони є в кожного), а ось вказати на них в доброзичливій формі, підказати шляхи їх подолання, буває дуже важко. Іноді нам це і на думку не спадає. А якщо це твій друг?»

Вправа «Струм» (5 хв.)

Заняття 10

Мета: розвивати соціально-комунікативні навички, формувати адекватну самооцінку, способи взаємодії в колективі.

Вправа «Відгадай настрій» (10 хв.)

Ведучий пропонує кожному по черзі за допомогою жестів та міміки зобразити свій настрій сьогодні. Учасники відгадують.

Вправа «Привіт, друже!»(15 хв.)

Сидячи в колі, учні мають по черзі привітатися, обов'язково підкреслити при цьому індивідуальність партнера, називаючи притаманні йому риси характеру. Потрібно звертати особливу увагу на те, які слова підбирає кожен учасник, щоб привітати іншого, які жести при цьому використовує, якою є міміка.

Ведучий пропонує учасникам вказати на найбільш конструктивний спосіб входження в контакт – привітання. Після цього дві-три пари учнів програють моделі бажаного привітання. Обговорення:

- Чи потрібно вітатись один з одним?
- Про що свідчить привітання?
- Чи впливають привітання на наш настрій?

Гра «Привітання і настрої» (10 хв.)

Ведучий пропонує учасникам об'єднатись у декілька груп і програти ситуації привітання:

- привітання людей після конфлікту;
- привітання авторитарного керівника з підлеглими;
- привітання щирих друзів;
- привітання байдужих зверхніх «лідерів» до учнів

класу.

Обговорення:

- Що можна сказати про людину, залежно від того, як вона вітається?

- Чи впливають привітання на настрій?
- Яке привітання сподобалось найбільше?

Вправа «Місток» (10 хв.)

Ведучий креслить на підлозі лінію і пропонує уявити, що це вузький місток над прірвою. Учасникам, які об'єднались у пари, потрібно рухатись назустріч один одному уявним «містком», не виходячи за лінію. Необхідно розминутись і пройти свій шлях до кінця, не зачепивши партнера і не «впавши» у прірву. Можливі різні варіанти конструктивного вирішення проблеми.

Обговорення:

- Які почуття у вас виникли під час виконання цієї вправи?
- Що вам дала ця вправа?

Вправа «Гарні слова» (15 хв.)

Один учасник сідає в центрі кола, а всі по черзі називають найкращі риси його характеру. Спочатку висловлюються гарні слова учаснику із «середнім» (нейтральним) статусом у класі, потім – «ізольованим» і дітям з низькою самооцінкою.

Ця вправа дозволяє всім по-іншому поглянути на цих дітей і сприяє корекції заниженої самооцінки окремих учасників.

Вправа «Верба – тополя» (5 хв.)

Мета: навчити елементів ауторелаксації і саморегуляції. Учасники стають в коло, і ведучий пропонує їм поставити ноги на ширину плечей, злегка нахилити корпус, схилити голову, опустити руки вздовж тулуба. Ведучий. Ви – плакучі верби, гілки ваші (руки) плавно похитує вітерець. (Виконуючи це завдання, дітям потрібно розслабитись. Потім ведучий пропонує їм плавно підняти

руки вгору, прогнутись, випрямитись, зробити глибокий вдих, поставити п'ятки ніг разом, а носки окремо.) Тепер кожен із вас – струнка, сильна тополя, якій не страшні ніякі бурі та вітри. Ви сильні і могутні. Ви відпочили, розслабились, набралися нових сил для добрих справ. Тепер вам ніхто і ніщо не страшний, ви сміливі, рішучі та відважні. Ви готові захищати слабкого, зрозуміти інших людей, допомагати друзям та близьким.

Вправа – обговорення «Мої враження від тренінгу»

Проведення пропонованого тренінгу розвитку соціально-комунікативних здібностей у дітей з особливими освітніми потребами сприятиме формуванню їх життєвих компетентностей, підвищить їхню самооцінку, допоможе реалізуватись у житті.

Висновок

Реалізація прав на освіту дітей з обмеженими можливостями здоров'я розглядається як одне з найважливіших завдань державної політики. Отримання такими дітьми якісної загальної та професійної освіти є однією з основних і невід'ємних умов їх ефективної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, успішної самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності.

Можемо стверджувати, що соціальний педагог у закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчання є зв'язною ланкою між особистістю з особливими потребами і соціальним середовищем. При цьому він має використовувати не лише власний потенціал, а й можливості інших фахівців, соціальних інститутів для створення оптимальних умов у шкільному середовищі з метою сприяння розвитку та становленню особистості, класного колективу, шкільного середовища.

Проте, варто наголосити на необхідності введення в штат школи з інклюзивним навчанням додаткових посад соціального педагога для кожної освітньої ланки й навіть створення соціально-педагогічної служби, що поєднувала б діяльність соціальних педагогів, соціальних працівників, педагогів спеціальної освіти, реабілітологів.

Таким чином, соціальне виховання та соціально-педагогічна допомога, яку здійснює соціальний педагог, в єдності забезпечують учнів соціальним досвідом, що включає соціальні знання та вміння, загальнолюдські цінності, а також розвиток необхідних якостей, зразків поведінки, що є вагомим аспектом освітньої діяльності у сучасних закладах загальної середньої освіти з інклюзивним середовищем.

Список використаних джерел

1. Безпалько О.В. Зміст та напрями професійної діяльності соціального педагога в загальноосвітніх закладах / О.В. Безпалько // Проблеми педагогічних технологій. – Луцьк, 2002. – Вип. 2. – С.74–79.
2. Василенко О.М. Соціально-педагогічна робота з учнями з особливими потребами в загальноосвітній школі інклюзивної орієнтації [Електронний ресурс] / О. М. Василенко // Зб. наук. пр. Хмельн. ін.-ту соц. технологій Ун-ту «Україна». – 2012. – № 5. – С. 29–33. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_5_8
3. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». Програма «Інклюзивна освіта» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/index.php>
4. Грабовська С. Л. Психологічні особливості ставлення учнів загальноосвітньої школи до інклюзивного навчання / С. Л. Грабовська, К. О. Островська // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С.Костюка Національної АПН України / [За ред. С. Д. Мак-сименка]. — Т. XIII. — Част. 5. — К., 2011. — С. 77-85.
5. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи : модульний курс дистанційного навчання : [навч. посіб.] / Капська А. Й., Безпалько О. В., Вайнола Р. Х. ; заг. ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2002. – С. 23–24.
7. Колупаєва А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення / А. Колупаєва // Практика управління закладом освіти. – 2010. - № 4. – С. 52–56.
8. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. — К. : Самміт-Книга, 2009. — С. 5-32.

9. Моїсеєнко К. Професійна діяльність соціального педагога: метод. посіб. / К. Моїсеєнко. – К.: Шк. світ, 2009. – 120 с.
10. Моїсеєнко К. Соціально-психологічний супровід інклюзивної освіти / К. Моїсеєнко // Соціальний педагог. – 2009. - № 11 (листопад). – С. 62–64.
11. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – 24 квітня – 1 травня. – 4 с.
12. Пожидаєва О.В. Складові професійної характеристики соціального педагога / О.В. Пожидаєва // Соціальна робота в Україні: теорія і практика: наук. метод. журнал. – 2014. - №1/2 – С. 66–72.
13. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навчально-методичний посібник / Кол. Авторів : Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Софій Н. З. та ін.; [За ред. Даниленко Л. І.]. — К., 2007. — 128 с.
14. Рассказова О.І. Соціальний педагог – суб'єкт розвитку соціальності учнів в інклюзивній школі / О.І. Рассказова // Соціальна педагогіка: теорія і практика. – 2013. – №4. – С.72–79.
15. Ярмощук І. Інклюзивне навчання в системі освіти / І. Ярмощук // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28.

Навчально-методичне видання

Методичні рекомендації щодо специфіки роботи соціального педагога в інклюзивному середовищі школи

Укладач:

Мішкулинець О.О., кандидат психологічних наук,
викладач психолого-педагогічних дисциплін
гуманітарно-педагогічного коледжу МДУ.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>